

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARINING LINGVOMADANIY VA SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Baxriyeva N. Z.
SamDCHTI Katta o'qituvchisi

Zairova Khilola Olimovna
SamDCHTI magistranti

Annotation. This article covers the correlation of language and culture in the analysis of linguocultural aspects of Uzbek and English proverbs, and compares the similarities and differences between Uzbek and English through a comparative analysis of Proverbs representing the mentality of English and Uzbek peoples. It is also envisaged to divide the most active proverbs in English and Uzbek into thematic groups and conduct their semantic analysis.

Аннотация. В данной статье рассматривается соотношение языка и культуры при анализе лингвокультурных аспектов узбекских и английских пословиц, а также сравниваются сходства и различия между узбекским и английским языками посредством сравнительного анализа пословиц, представляющих менталитет английского и узбекского народов. Также предполагается разделить наиболее активные пословицы на английском и узбекском языках на тематические группы и провести их семантический анализ.

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz maqollarining lingvomadaniy jihatlarini tahlil qilishda til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi yoritilgan hamda ingliz va o'zbek xalqlari mentalitetini ifodalovchi maqollarni qiyosiy tahlil qilish orqali o'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar qiyoslangan. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillaridagi eng faol maqollarni tematik guruhlariga bo'lish va ularning semantik tahlilini o'tkazish ko'zda tutilgan.

Kalit so'zlar: maqolalar, lingvomadaniy jihatlar, mentalitet, semantik tahlil, yomon tomoni, paremiologiya, folklor.

Ingliz va o'zbek maqollarining semantik xususiyatlarini o'rganish jarayonida ayrim mavzulardagi maqollarning o'xshash va farqli tomonlarini ko'rib chiqdik. Ushbu maqolada eng faol maqollar har ikki tilda tahlil qilinadi va quyidagi xulosalarga keladi:

- Ingliz tilidagi maqolalarni o'zbek tiliga yoki o'zbekcha maqolalarni ingliz tiliga tarjima qilish va maqolalarning muqobil variantlarini taqdim etish jarayonida aniq ma'nosini saqlab qolish juda muhim. Shunday ekan, maqollar bilan ishlash ularning semantik xususiyatlarini, har bir maqolning asl ma'nosini chuqur o'rganishni taqozo etadi. Aks holda, noto'g'ri tahlil qilingan maqol o'zining asl ma'nosini boshqa tilda to'liq anglatmasligi mumkin:

Inglizcha: *Actions speak louder than words.*

Ma'nosi: *So'zlardan ishlarning salmog'i baland.*

O'zbek maqoli: *Gap bilguncha – ish bil.*

Ingliz tili: *Handsome is that handsome does*

Ma'nosi: *Ishi go'zal odam, o'zi ham go'zaldir.*

O'zbek maqoli: *Ishing bo'lsa sharofat, Hech ko'rmaysan kasofat.*

• Ingliz va o'zbek tillarida mehnatkashlikka oid maqollarning mutlaq ko'pchiligi ma'no jihatdan bir-birini to'ldiradi. Har ikki tilda mehnatga oid maqolalar odamlarni mehnatkashlikka undaydi, dangasalik va istaksizlik insonning eng jirkanch kamchiliklari hisoblanadi, masalan:

Ingliz tili: *"A man of words and not of deeds is like a garden full of weeds"*

O'zbek tili: *"Ish bilsang tuzarsan, bilmasang buzarsan"*

"Ish ishtaha ochar, dangasa ishdan qochar"

• Yaxshilik va yomonlik haqidagi ko'plab o'zbek va ingliz maqollari deyarli bir xil ma'noga ega. Faqat to'liq mos keladigan so'zlar ikkala tilda ham ishlatilmaydi. Tarjimada turli ma'noga ega bo'lgan maqollarni chuqur semantik tahlil qilish jarayonida bir xil ma'noga ega bo'lishi ko'p kuzatiladi. Yaxshilik va yomonlik haqidagi barcha ingliz va o'zbek maqollarida yaxshilik eng ulug' ezgulik sanalsa, yomonlik insoniyatning eng jirkanch va jirkanch jihati sifatida ko'rsatilgan, masalan:

Ingliz tili: *A bad beginning makes a bad ending*

O'zbek tili: *Yomonchilik bo'lganda, qor toza muz yog'ar.*

Ingliz tili: *A good beginning makes a good ending.*

O'zbek tili: *Yaxshi yil — bahoridan, Yomon kun — saharidan ma'lum.*

• Ingliz va o'zbek xalq maqollarida insonning asosiy vazifasi inson tabiatini ifodalashdan iborat bo'lib, hayvon obrazli maqollarda asosan insonning ijobiy va salbiy xarakterlari tasvirlangan:

a) **Ijobiy:**

• *Almost never killed a fly - Mushugiga ham pisht demaydi.*

• *Every bird likes its own nest – O'rgimchak ham o'z uyim der.*

• *Every dog has his day - Omadi kelsa, sichqon filni yengadi.*

b) **Salbiy:**

• *Fish in the air - Behuda harakat beburd qilar.*

• *All asses wag their ears - Ahmoq aql o'rgatar.*

• *All are not thieves that dogs bark at. - Bu hurishi - gumon tug'ishi.*

• *The cat the way to the kirn Jeach. Tulkiga rahm qilsang, Tovug'ingdan ajraysan.*

• Ingliz tilidagi maqollarning hayvon tasvirli o'zbekcha varianti bir xil hayvon nomi bo'lib, ishlatilmaydi yoki umuman hayvon nomining yo'qligi maqolning har ikki tildagi umumiy ma'nosiga ta'sir qilmaydi. Demak, ikki tildagi maqolalar o'rtasida jiddiy farq yo'q. Misol uchun:

Ingliz tili: *Let sleeping dogs lie.*

O'zbek tili: *Uxlayotgan itlarni uyg'otmang.*

Ingliz tilidagi ekvivalenti: *Do not press the tail of a sleeping snake.*

Maqolning ingliz tilidagi variantida “it” soʻzi, oʻzbekcha variantida esa “ilon” tasviri qoʻllangan. Biroq bu oʻzbek tilidagi maqolning maʼnosini oʻzgartirmaydi.

Ingliz va oʻzbek xalq maqollari xalq ogʻzaki ijodi paremiologiyasi yoʻnalishida oʻrganiladi va xalq ogʻzaki ijodining boshqa janrlaridan bir qator oʻziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Yaʼni, fikr aniq, toʻliq xulosa, ixcham gap, muayyan gapning mantiqiy ketma-ketlikda ifodalanishi, oʻtkir qutblilik tarzida ifodalanib, oʻziga xos va koʻchma maʼnoda qoʻllashga qodir. Qolaversa, maqollar ibratli, ibratli, ibratli jihatlarning ustunligi orqali ham oʻzining umuminsoniy xususiyatini namoyon etadi. Oʻzbek va ingliz xalqlari mentalitetining oʻziga xos xususiyatlarini oʻrganishda oʻzbek va ingliz maqollari ikki kishining oʻxshash va farqli tomonlarini koʻrsatishi mumkin. Oʻzbek va ingliz xalq maqollarini tematik jihatdan tahlil qilib, oʻzbek maqollaridagi barcha mavzularni ingliz xalq maqollarida ham uchratish mumkin degan xulosaga keldik. Maqollarning har ikki tildagi oʻxshash ekvivalentlarini bir mavzuda uchratish mumkin. Natijada har bir maqolning har ikki tilda ham oʻziga xos muqobili boʻladi. Demak, ingliz va oʻzbek maqollarining mavzui xilma-xil boʻlib, har ikki tilda deyarli bir xil mavzuga ega. Biroq, ayrim mavzulardagi maqollar bir tilda boshqa tilga qaraganda koʻproq boʻlishi mumkin. Chunki koʻplab maqollarda yoritilgan mavzular xalq hayotining asosiy qismini tashkil etadi. Har ikki tildagi maqollarni qiyosiy tahlil qilish jarayonida xalqning mentaliteti, milliy xarakteri asosiy yetakchi hisoblanadi. Bu yerda ingliz va oʻzbek xalqlarining oʻziga xos mentaliteti, anʼanalari asosida tildagi maqollar kishilarning milliy oʻziga xosligini ixcham va taʼsirchan ifodalay oladi. Oila va qarindoshlikning ahamiyati oʻzbek maqollarida koʻrinib tursa, uy hayvonlariga boʻlgan muhabbatning kuchliligi ingliz maqollarida koʻproq namoyon boʻladi. Bundan tashqari, xalq maqollarida milliy taomlar, milliy liboslar ham uchraydi. Ana shu xususiyatlardan kelib chiqib, ikki xalq oʻrtasidagi oʻxshashlik va farqlarni oʻrganishimiz mumkin. Bir soʻz bilan aytganda, ingliz va oʻzbek xalq maqollari bu xalqlarning madaniy merosidir. Ularda ingliz va oʻzbek xalqlarining barcha fikrlari, dunyoqarashi, turmush tarzi, dunyoqarashi, eʼtiqodi oʻz ifodasini topgan. Har bir xalqning oʻziga xos xususiyatlari boʻlgani uchun bu ularning maqolalariga ham taʼsir qiladi. Ayrim ingliz va oʻzbek maqollarida mavzular oʻxshash boʻlsa ham, ulardagi obrazlar oʻziga xosdir. Aynan mana shu obrazlar maqolalarda milliy rang-baranglikni beradi. Ingliz va oʻzbek maqollarining semantik xususiyatlarini oʻrganish jarayonida ayrim mavzulardagi maqollarning oʻxshash va farqli tomonlarini koʻrib chiqdik va quyidagi xulosalarga keldik. Yaʼni:

- Ingliz maqollarini oʻzbek tiliga yoki oʻzbek maqollarini ingliz tiliga tarjima qilish va maqolalarning muqobil variantlarini taqdim etish jarayonida aniq maʼnoni saqlash juda muhim. Shunday ekan, maqollar bilan ishlash ularning semantik xususiyatlarini, har bir maqolning asl maʼnosini chuqur oʻrganishni taqozo etadi. Aks holda notoʻgʻri tahlil qilingan maqol boshqa tilda oʻzining asl maʼnosini toʻliq ifoda etmasligi mumkin;

- Ingliz va o'zbek tillarida mehnatkashlikka oid maqollarning mutlaq ko'pchiligi ma'no jihatdan bir-birini to'ldiradi;
- Yaxshilik va yomonlik haqidagi ko'plab o'zbek va ingliz maqollari deyarli bir xil ma'noga ega ekanligi ko'rsatilgan;
- Ingliz va o'zbek xalq maqollarining aksariyatida hayvon obrazlari tasvirlangan bo'lib, ularning asosiy vazifasi inson xarakterini ifodalashdan iborat bo'lib, hayvon obrazlari ishtirokidagi maqollarda esa, asosan, ijobiy va salbiy inson obrazlari tasvirlangan;
- Ingliz tilidagi hayvonlar tasviri bilan atalgan maqollarning inglizcha versiyalarida bir xil hayvon nomi ishlatilmasligi yoki umuman hayvon nomining kiritilmasligi maqolning har ikki tildagi umumiy ma'nosiga ta'sir qilmaydi. Demak, ikki tildagi maqolalar o'rtasida unchalik farq yo'q. Lekin biz asosiy manba sifatida foydalanayotgan kitobimiz "Maqollar. Hikmatlar. "Poslovitsi"dagi ba'zi maqollarning variantlari bir-biriga mos kelmaydi. Shunday ekan, maqolalarning semantik lingvokulturologik jihatlarini chuqur o'rganish va ularni semantik tahlil qilish orqali biz ingliz va o'zbek tilidagi ekvivalentlarini to'g'ri tanlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 dekabrda PQ-1999-son "Xorijiy tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 751875 PQ-1926-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2012 yil 29 oktyabrda 418-sonli "Magistratura to'g'risida"gi buyrug'i.
3. Abdullaev X.D. "Kutadgu bilig" she'riyatida xalq maqollarining o'rni va badiiy-estetik vazifalari: Filol. fanidan o'tkaziladigan. nomzod ... dis. T., 2005. - 152 s.
4. Amosova N.N. Osnovy angliyskoy frazeologii. - M.: 1961. - 236 ct. 7. Anikin V.P. Mudrost dlya narodov / Poslovitsy i pogovorki dlya vostoka. - M.: Nauka, 1961. - 76 s.
5. Gachev G.D. Dunyoning milliy obrazlari. Cosmo-Psycho-Logos. - M., 1995. - 232 c.
6. Gorkiy M. Materiallar va tadqiqotlar. T., 1934. -146c.
7. Kambarova Z.A. «O'zbek tili» gazetasida frazeologik birliklarning aktualizatsiyasi. - M., 1977; -166 ct.
8. Rasulova M.I. Tilshunoslikda leksik turkumlanish asoslari. - T.: «Fan», 2005. - 268p.
9. Arora, S. Hikmatlar haqidagi tasavvur. De Proverbio. 1984. - 244p.
10. Azar B.S. Ingliz tili grammatikasini tushunish va ulardan foydalanish. Uchinchi nashr. - N. - Y.: 1999. - 420 s.
11. Azar A.S., Azar D.A. Ingliz tili grammatikasi asoslari. Ikkinchi nashr. - AQSh.: Longman, 1994. - 420 o.
12. Broukal M., Pineiro C. Grammatika. Shakl va funksiya. N1. McGraw-Hill. - Nyu -York.: 2004. - 416 s.

13. Broukal M., Pineiro C. Grammatika. Shakl va funksiya. N2. McGraw-Hill. - Nyu -York .: 2004. - 265 s.
14. Broukal M., Pineiro C. Grammar. Form and Function. N3. McGraw-Hill. New-York.: 2004. – 385 p.
15. Yaqin R.A. Ingliz tili o'quvchilari uchun referat grammatikasi. – M.: Prosvescheniye, 1979. – 342 s.
16. Bakirova H.B. Tilsiz oliy o'quv yurtlarida chet tili terminologiyasini o'qitish. Innovatsiya bo'yicha xalqaro nutq jurnali. Integratsiya va ta'lim. Hajmi: 01 Masala: 01. 2020 yil <http://summusjournals.uz/index.php/ijdiie>
17. Bakirova H.B. ESP ta'limida terminologik kompetensiyaning shakllanishi. Novateur nashrlari. Journal NX - Ko'p tarmoqli tengdoshlar sharhlangan jurnali, ISSN No: 2581 - 4230 VOLUME 6, 11-sonli, Hindiston.-2020. P 63.
18. Bakirova H.B. (2021) Tilsiz universitetda chet tili terminologiyasini o'rganishda leksik ko'nikmalarni shakllantirish/ Emergent: ta'lim kashfiyotlari va umrbod o'rganish jurnali (EJEDL) ISSN 2776-0995 Vol. 2, 5-son, 2021-yil, Indoneziya.
19. Bakirova H.B. (2021) Ixtisoslik/ Web of scientist o'quv lug'ati bo'yicha mutaxassisning terminologik kompetentligi: Xalqaro ilmiy-tadqiqot jurnali. ISSN 2776-0979 Vol. 2, Issue 5, 2021, Indoneziya.
20. Bazarov, O. O., & Kholdarov, S. (2016). SOCIAL IMPACTS FROM THE FORMER SOVIET NATIONAL GOVERNMENT POLICY. Ученый XXI века, (4-2), 11-13.
21. Базаров, О. О. (2017). Soviet's economic politics and the problems of development of village economics in Uzbekistan (XX century 80 years an example of Fergana valley). Научная дискуссия: вопросы социологии, политологии, философии, истории, (5), 98-103.
22. Бозоров, О. О. (2013). Актуальные вопросы исследования межнациональных отношений в Узбекистане (на примере Ферганских событий 1989 года). ББК 72 С56, 94.
23. Bozorov, O. O. (2022). Implementation of the National Policy of the Former Soviet State in the Ferghana Valley. Web of Scholars: Multidimensional Research Journal, 1(8), 59-62.
24. Bozorov, O. O. (2022). Deportation of Meskheta Turkish People: Its Causes and Consequences. AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT, 1(2), 87-89.
25. Odilovich, B. O. (2018). Actual Issues of Interethnic Relations in Uzbekistan (on the example of the late of 1980s and the early of 1990s of the XX century). ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies, 7(7), 22-28.
26. Bozorov, O. O. (2021). Measures to Stabilize National Policy and Relations in Uzbekistan (On the Example of 1989-1997). European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630), 12, 307-311.

27. Бозоров, О. (2022). Sovet davlatining deportasiya siyosati va uning oqibatlari (mesxyeti turk xalqi misolida). Взгляд в прошлое, 5(1).
28. Rustamovna, N. A. (2022). RELIGIOUS XENOPHOBIA AND EXTREMISM THREATS OF THE XXI CENTURY. INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS, 1(12), 39-42.
29. Rustamovna, N. A. (2022). Religious Xenophobia In The Era Of Globalization And The Peculiarities Of Its Manifestation. Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences, 14, 69-74.
30. Umarov, B. (2018). Psychological problems of prevention of extremism and terrorism among young people. The Light of Islam, 2018(1), 23.
31. Berdiyeva, G. (2022, September). " FINE ART" IS A CREATIVE PRODUCT FOR CHILDREN IN NEED OF SPECIAL HELP. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 124-127).
32. Mamatkulova, L. T. (2022). Defects in the written speech of elementary school students with intellectual disabilities and their elimination. Conferencea, 6(6), 16-17.
33. Mamatkulova, L. T. (2022). Using computer technology in overcoming the written speech defects in children with mental retardation. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(8), 1-4.
34. Takhirova, M. E. (2022). THE MEANING AND ROLE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF TRAINING SPEECH THERAPISTS. International Journal of Pedagogics, 2(12), 10-13.
35. Takhirova, M. E. (2022). EFFECTIVE WAYS OF SPEECH DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE CLASSROOM OF LOGORHYTHMICS. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 4(11), 52-57.
36. Zakirova, S. B. (2022). CHANGE IN THE CONTENT OF EDUCATION IN THE TRAINING OF DEFECTOLOGIST TEACHERS IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research, 4(11), 65-69.
37. Zakirova, S. B. (2022). O'QITUVCHI LOGOPEDNING MTT DA KORREKSION ISHLARNI TASHKIL QILISH. PEDAGOGS jurnali, 7(1), 475-481.
38. Mamajonovna, Q. N. (2022). TARBIYACHILARGA "AVESTO" DA IQTISODIY QARASHLAR VA IQTISODIY TARBIYA MASALALARINI O 'RGATISH. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 1-3.
39. Mamajonovna, KN (2021). Iqtisodiy bo'lmagan mutaxassislarda talabalarning iqtisodiy madaniyatini rivojlantirish. ACADEMICIA: XALQARO KO'P TARMOQLI TADQIQOTLAR JURNALI , 11 (2), 674-677.

40. Zayd, M. I. M. A. X., al-Farobiy, A. N., Sino, I., & Xos, Y. Quchqorova Nargiza Mamajonovna Urgench State University Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Docent.
41. Naqibillaevich, H. H. (2022). Philosophical Analysis of Elements of Human Power System. The Peerian Journal, 5, 96-101.
42. Kosimov, F. (2021, August). CRITERIA FOR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 19-22).
43. Холмирзаев, Х. Н. (2022). ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТ-ИНСОН САЛОҲИЯТИНИ ЮЗАГА ЧИҚИШИ ОМИЛИ. Conferencea, 353-355.
44. Холмирзаев, Х. (2022). Инсон салоҳияти: тузилиши ва ижтимоий моҳияти. Scienceweb academic papers collection.
45. Холмирзаев, Х. (2020). МАЪНАВИЙ ЯНГИЛАНИШ ДАВРИДА ИНСОН САЛОҲИЯТИНИНГ РОЛИ. Scienceweb academic papers collection.
46. Холмирзаев, Х. (2020). ИНСОН ПОТЕНЦИАЛИ ИЛМИЙ КАТЕГОРИЯ СИФАТИДА. Scienceweb academic papers collection.
47. Холмирзаев, Х. (2013). Ҳанафия таълимотида инсон эркинлиги масаласи. Scienceweb academic papers collection.
48. Холмирзаев, Х. (2013). Глобаллашув жараёни ва миллий маънавият. Scienceweb academic papers collection.
49. Холмирзаев, Х. (2012). Цивилизация и духовность. Вестник философии и социологии Курского государственного университета.